

Achterhaald of actueel?

TWEE STANDAARDWERKEN OPNIEUW BEOORDEELD

In 1988 verscheen *Overvloed en onbehagen. De Nederlandse cultuur in de Gouden Eeuw* van de Britse historicus Simon Schama. Inmiddels wordt het boek tot een van de klassiekers over de Gouden Eeuw gerekend. Maar wie leest het tegenwoordig nog? Wie durft nu te bekennen dat hij het boek destijds niet heeft uitgelezen? Het examenonderwerp biedt een kans om *Overvloed en onbehagen* te herlezen. De vraag is in hoeverre het boek aansluit bij de stofomschrijving van het eindexamen.

Het schilderij dat staat afgebeeld op het omslag is geen toevallige keuze. Het is een werk van Jan Steen uit 1655 en lange tijd door het leven gegaan als *De zogenaamde burgemeester van Delft en zijn dochter*. Op de cover is het volledige schilderij niet te zien. Het originele werk geeft aan de linkerkant een gedeelte van het statige huis weer. Het huis ligt aan de Oude Delft, de aanzienlijkste gracht van de stad. De identiteit van de afgebeelde personen is lange tijd onbekend gebleven. In ieder geval waren de namen niet bekend op het moment dat Schama het boek schreef. Tegenwoordig wordt de 'zogenaamde burgemeester' geïdentificeerd als de korenhandelaar Adolf Croeser en het meisje als zijn dochter Catharina.

'Rechte armen'

Jan Steen heeft hier waarschijnlijk geen echte ontmoeting geschilderd. De bedelaars symboliseren de 'rechte armen' en het papier in de hand van de rijke koopman geeft waarschijnlijk de legitimiteit van hun positie aan. De les die de zeventiende-eeuwers leerden is dat het belangrijk is om luie, oneerlijke bedelaars te onderscheiden van de werkelijk behoeftigen. Deze vooraanstaande burger neemt dus een weloverwogen beslissing!

Schama vermoedde dat achter het gedrag van de Nederlanders meer schuilging dan aan de oppervlakte zichtbaar was. De diepere betekenis van dit schilderij bevestigt zijn vermoeden. Dit 'mysterie van het Nederlandse temperament' wilde Schama ontrafelen. Hoe gedroegen Nederlanders zich in de zeventiende eeuw? Welke sociale ideeën gingen schuil achter hun gedrag? Schama bestudeerde met name de burgerij in het westen van de Republiek. Een overwegend stedelijk gebied met, volgens Schama,

verrassend geletterde burgers.

Om antwoorden te vinden heeft Schama een ongelooflijke hoeveelheid tekst- en beeldmateriaal bestudeerd. Liederen, emblemataboeken, faillissementsinventarissen, prenten, geschilderde en getekende portretten, genrestukken, stilleven, afbeeldingen op keramiek, wandtapijten (en nog meer).

In *Overvloed en onbehagen* richt Schama zich op de alledaagse werkelijkheid van de burgers. Hoe waren de huizen ingericht? Wat lag er precies in de linnenkast? Waarom waren loterijen zo'n groot succes? Wat beweegt iemand om te gaan speculeren met tulpenbollen? Waarom werd er bijna dwangmatig gepoetst en geboend?

Overeenkomsten?

Het gewone leven van een zeventiende-eeuwse burger komt nauwelijks voor in de stofomschrijving. De commissie koos voor een economische benadering van het onderwerp. Het uitgangspunt is de vraag hoe het kon dat de Republiek zo'n lange periode van welvaart meemaakte in de zeventiende en achttiende eeuw. De Gouden en Zilveren Eeuw worden benaderd vanuit verschillende perspectieven, namelijk vanuit de markt, de overheden en de sociale verhoudingen. Vooral de laatste invalshoek lijkt aan te sluiten bij *Overvloed en onbehagen*, speciaal de aandacht voor de sociale gelaagdheid in de Gouden Eeuw. Gekeken wordt naar het overwicht van de steden, de vrij grote sociale mobiliteit en de aanwezige standsverschillen. Maar werkt *Overvloed en onbehagen* deze onderwerpen uit op een manier die past bij de benadering van het onderwerp door de examencommissie?

Nee, helaas niet. Schama heeft een sociaal-culturele geschiedenis van de Republiek in de Gouden Eeuw geschreven. Zijn uitgangspunt was volstrekt anders dan de benadering van de examencommissie is.

Collectieve persoonlijkheid

Schama onderzocht hoe het mogelijk was dat een volk, dat onderling zo verdeeld was wat betreft taal en godsdienst, zich kon verenigen tot de Republiek. Krachtiger geformuleerd: welke moraal en wat voor gedrag vormt de basis van een volk dat zich ik korte tijd kon opwerken tot een geduchte economische macht? Schama stuitte op